

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการของวัดต้นแบบศูนย์กลาง การเรียนรู้ในชุมชน : ศึกษากรณี วัดห้วยเกียง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และได้ศึกษาวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553
2. แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2559)
3. ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)
4. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
5. โครงการวัดพัฒนาต้นแบบ
6. โครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนและชุมชน
7. โครงการ 40 วัด
8. โครงการวัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน
9. วัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนอื่นๆ
10. ประวัติความเป็นมาและสภาพแวดล้อมทั่วไปของวัดห้วยเกียง
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553, 2553) ได้บัญญัติไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ดังนี้

ความหมาย

มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า "การศึกษา" หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงาม ของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

"การศึกษาตลอดชีวิต" หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสาน ระหว่างการศึกษา ในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

"สถานศึกษา" หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียน วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชนที่มีอำนาจหน้าที่ หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

จากความหมายของการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 แสดงให้เห็นว่า "ศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน" จัดเป็นการศึกษาตลอดชีวิตเพราะ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และวัดห้วยเกียงจึงน่าจะจัดเป็นสถานศึกษา อีกรูปแบบหนึ่งเนื่องจากมีศูนย์การเรียนที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามความหมายของการศึกษา ดังกล่าวข้างต้น

ความมุ่งหมายและหลักการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 หมวด 1 มาตรา 6 ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ การเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จัก พึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 (6) การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดห้วยเกียงทำจึงมีความสอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 เพราะวัดห้วยเกียงเป็นสถาบันศาสนาที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ระบบการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 หมวด 3 มาตรา 15 ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในที่นี้จะขอกกล่าวถึงเฉพาะ “การศึกษาตามอัธยาศัย” ดังนี้

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

มาตรา 18 การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้ (3) ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

วัดห้วยเกียงเป็นสถาบันศาสนาที่มีศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ อยู่ภายในวัด ซึ่งคนในชุมชนสามารถมาศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสตามความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยได้ตลอดเวลา

แนวการจัดการศึกษา

หมวด 4 มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และ รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

ดังนั้น วัตถุประสงค์จึงเป็นสถาบันศาสนาที่มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ตามแนวทางการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

หมวด 7 มาตรา 57 ให้นำหน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

ดังนั้น พระครูสุทธรรมานุสติ เจ้าอาวาสวัดห้วยเกียง จึงถือเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่สามารถระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนที่มีประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาของบุคคลต่างๆ ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ พระครูสุทธรรมานุสติจึงเป็นอีกผู้หนึ่งที่ควรได้รับการยกย่องเชิดชูในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559)

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2559) ได้กำหนดทิศทางการศึกษาในอนาคต โดยได้กำหนดปรัชญาหลัก กรอบแนวคิด เจตนารมณ์ของแผน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553) ไว้ดังนี้

ปรัชญาหลักและกรอบแนวคิด

การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุงฯ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอประมาณ อย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เกิดการ บูรณาการแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม

เป็นแผนที่บูรณาการ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬา กับการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเชื่อมโยงการพัฒนาการศึกษากับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น โดยคำนึงถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และให้ความสำคัญทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ

เจตนารมณ์ของแผน

แผนการศึกษาแห่งชาติมีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดช่วยเก็งทำ จนทำให้ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดต้นแบบ ศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมที่พัฒนาให้คนในชุมชนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ทำให้เกิดการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้เสนอแนวทางปฏิรูประบบการศึกษาในทศวรรษที่สอง โดยกำหนด วิสัยทัศน์ เป้าหมาย และกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ไว้ดังนี้

วิสัยทัศน์ : คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา การเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้คนไทยทุกคนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยอย่างมีคุณภาพในทุกระดับ/ประเภทการศึกษา

เป้าหมาย : ภายในปี 2561 มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นประเด็นหลักสามประการ คือ

1. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย พัฒนาผู้เรียนสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหา พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูคนเก่งดี และมีใจรักมาเป็นครู คณาจารย์ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2. โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหาร และการจัดการศึกษา โดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย

กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาข้อที่

1. พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ ตั้งแต่ปฐมวัย สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา คิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม สามารถทำงานเป็นกลุ่มได้อย่างเป็นกัลยาณมิตร มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม มีจิตสำนึกและความภูมิใจในความเป็นไทยยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รังเกียจการทุจริตและต่อต้านการซื้อสิทธิ์ ขายเสียง สามารถก้าวทันโลก มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่สมบูรณ์ แข็งแรง เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพ มีทักษะความรู้พื้นฐานที่จำเป็น มีสมรรถนะ ความรู้ ความสามารถ สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีโอกาสเรียนรู้อย่างเท่าเทียม เสมอภาค และข้อที่

3. พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ สำหรับการศึกษาและเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และศูนย์การศึกษาและนันทนาการ เป็นต้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีคุณภาพ โดยได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ ดังนี้

1) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ ที่หลากหลายมีคุณภาพ และกระจายอย่างทั่วถึง เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสการศึกษาและเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2) ส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นสังคม เพื่อเอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ ระดมทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน/ท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาการเรียนรู้อื่นๆ ในชุมชน ท้องถิ่น

4. พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชน และทุกภาคส่วน มีระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลมีความโปร่งใส

เป็นธรรม ตรวจสอบได้ ตลอดจนมีการนำระบบและวิธีการบริหารจัดการแนวใหม่มาใช้ ควบคู่กับการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีการบริหารจัดการการเงินและงบประมาณที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (demand side) โดยให้ผู้เรียนเลือกรับบริการ โดยได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

- 1) ส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้
  - 2) สนับสนุนการศึกษาทางเลือก และการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โดยบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้
  - 3) ส่งเสริมการจัดการศึกษาและเรียนรู้ของสถาบันศาสนา และสถาบันทางสังคมทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยในทุกระดับและประเภท การศึกษา ร่วมจัดการศึกษาและการเรียนรู้ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียนในรูปแบบที่หลากหลาย
- ดังนั้น การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดห้วยเกียง จึงมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ดังรายละเอียดที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยเฉพาะ การเป็นแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ที่มีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

สังคมนมนุษย์ เป็นสังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หมู่เหล่าและเป็นชุมชนขนาดต่าง ๆ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล เมืองและประเทศ ดังนั้น จึงต้องมีการจัดระบบ ระเบียบของสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย สังคมอยู่รอดสงบสุขและเกิดความก้าวหน้าในชุมชนเหล่านั้น ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิด “สถาบันทางสังคม” และ “การบริหารจัดการ” ขึ้นมา (จรัส อติวิทยากรณ์, 2553)

สถาบันทางสังคมที่จัดตั้งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว วัด โรงเรียน หรือองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือให้บริการเพื่อประโยชน์สุขของสมาชิกและความเจริญของสังคม โดยดำเนินภารกิจตามที่สังคมมอบหมาย ด้วยการจัดตั้ง “องค์กรบริหาร” ที่เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมนั้นๆ ดังนั้น สังคมกับองค์กรบริหาร จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “หากปราศจากองค์กรบริหารแล้ว สังคมก็จะไม่มี

หากปราศจากสังคมแล้ว มนุษย์ก็ไม้อาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้” (William S. Siffin อ้างใน จรัส อติวิทย์ภรณ์, 2553)

มีผู้ให้นิยามและความหมายที่หลากหลายของคำว่า “การบริหารจัดการ” ซึ่งอาจหมายถึงกระบวนการที่ผู้บริหารดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร หรืออาจหมายถึงความรู้ ความเข้าใจอันลึกซึ้งในเรื่องวิธีการบริหารจัดการ และกลุ่มบุคคลที่นำพาและชี้แนวทางแก่องค์กร อีกด้วย ตัวอย่างเช่น

เกษม จันทรแก้ว (2540 : 512 – 514) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร หมายถึง “ศิลปะการดำเนินการนำวัตถุดิบสู่กระบวนการผลิต จนได้ผลผลิตตามที่กำหนดไว้ การบริหาร จึงเป็นการดำเนินการให้ทุกโครงการทำหน้าที่สัมพันธ์กัน เป็นเรื่องยากที่จะทำให้เกิดการผสมผสานกัน ถ้าไม่วางแผนการดำเนินการที่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่วางแผนบริหารอย่างไร องค์กรที่ดี ผู้บริหารมีหน้าที่อำนวยความสะดวก (Directing) ตามอำนาจหน้าที่จากหน่วยงาน (Organizing) ที่เป็นผู้รับผิดชอบควบคุม (Controlling) ในการนำแผนงาน (Planning) ที่ได้กำหนดไว้แล้วไปดำเนินการร่วมกับทรัพยากร (Assembling resources) ทำให้การผลิต หรือการใช้ปัจจัยการบริหาร (ได้แก่ คน งบประมาณ เครื่องมือ อุปกรณ์ สวัสดิการ ฯลฯ) ก่อให้เกิดผลผลิตขั้นสุดท้าย”

ธงชัย สันติวงษ์ (2543 : 21-22) กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ 3 ด้าน คือ

1. ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์กร
2. ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่าง ๆ ในองค์กรและการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
3. ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยการอาศัยบุคคลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

วิโรจน์ สารัตนะ (2545 : 3 – 5) ได้กล่าวว่า การบริหาร เป็นกระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว มีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบ ที่จะให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การวางแผน (Planning) เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งนักวิชาการทั้งหลายกำหนดขึ้น จะเริ่มต้นด้วยหน้าที่ทางการวางแผนเป็นอันดับแรก จึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนเป็นอย่างดี โดยที่องค์ประกอบของกระบวนการวางแผนองค์กรหนึ่งๆ ประกอบด้วย ภารกิจ จุดหมาย และแผน โดยภารกิจ เป็นข้อประกาศอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลพื้นฐานในการดำรงอยู่ขององค์กร และขอบข่ายงานเฉพาะขององค์กร

หรือที่ทำให้องค์การแตกต่างจากองค์การอื่น สำหรับจุดหมาย เป็นเป้าหมายแห่งอนาคตหรือผลลัพธ์สุดท้ายที่องค์การต้องการให้บรรลุผล ขณะเดียวกัน แผนงาน หมายถึงวิถีทางที่จะก่อให้เกิดการกระทำเพื่อให้บรรลุผลลัพท์สุดท้ายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับองค์การ

การจัดองค์การ (Organizing) เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สืบเนื่องจากการวางแผน กล่าวคือ เมื่อองค์การ จัดทำจุดหมายและแผนเชิงยุทธศาสตร์แล้ว ผู้บริหาร ควรต้องออกแบบโครงสร้างองค์การ เพื่อให้การบริหารงานบรรลุจุดหมายแผนเชิงยุทธศาสตร์ขององค์การนั้น การออกแบบโครงสร้างองค์การ เป็นกิจกรรมที่ควรได้รับการตรวจสอบอยู่เสมอ เนื่องจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างองค์การเกิดขึ้นมากมาย

การนำ (Leading) เป็นสถานะที่ผู้นำใช้ความพยายามที่จะให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การที่ผู้นำจะเป็นผู้นำที่มีศักยภาพดังกล่าวได้ พึ่งพาความเข้าใจทฤษฎีการจูงใจ (Motivation) ภาวะผู้นำ (Leadership) การติดต่อสื่อสาร (Communication) และการบริหารกลุ่ม (Group) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

การควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการวางระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้การปฏิบัติงานขององค์การบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้ มุ่งให้เกิดความมั่นใจว่า สมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานการทำงานที่กำหนดไว้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งขององค์การ การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์การ

วิช วิษณุภาวรรณ (2548 : 5) กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) การบริหารการพัฒนา (Development Administration) แม้กระทั่งการบริหารบริการ (Service Administration) แต่ละคำ มีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย 3 ส่วน คือ

1. ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ

2. มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การคิด (Thinking) หรือการวางแผน (Planning) การดำเนินงาน (Acting) และการประเมินผล (Evaluating)

3. มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิด การจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ เป็นต้น

ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหาร รวมทั้งการพัฒนานโยบายแผน แผนงาน โครงการ (Policy, Plan, Program, Project) หรือกิจกรรมของหน่วยงาน ของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน

Certo, Samuel C. (อ้างถึงใน พัทธี นนทศักดิ์ และคณะ, 2549) ได้ทำการเปรียบเทียบ คำนิยามทั้งหลายของการบริหารจัดการ แล้วสรุปว่า การบริหารจัดการ มีลักษณะพิเศษ 3 ประการ ได้แก่

1. การบริหารจัดการ เป็นกระบวนการหนึ่ง หรือหลาย ๆ กระบวนการของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกันอย่างต่อเนื่อง
2. การบริหารจัดการ รวมถึงและเน้นการบรรลุเป้าหมายขององค์การ
3. การบริหารจัดการ สามารถมุ่งสู่เป้าหมายเหล่านั้นได้โดยการทำงานร่วมกัน และโดยการทำงานผ่านบุคลากรและทรัพยากรอื่น ๆ ขององค์การ

กล่าวโดยสรุป การบริหารและการจัดการ มีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ ที่เป็นสัตว์สังคม ซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทาง หรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่า ผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ ดังนั้น ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการบริหาร ซึ่งการบริหารจัดการนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ที่เป็นผู้บริหาร ผู้บังคับบัญชา หรือหัวหน้างาน จะต้องกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากหลีกเลี่ยงหรือละเลยหน้าที่ในการบริหารจัดการนี้ จะทำให้งานที่แต่ละบุคคลในฝ่ายต่าง ๆ ดำเนินการไปนั้นกระจัดกระจายและไม่เกิดผลสำเร็จขึ้นมา โดยสรุปแล้ว การบริหารจัดการ จึงเป็นเรื่องของกระบวนการทำงานของนักบริหาร เพื่อให้งานต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยอาศัยการทำงานร่วมกันกับบุคคลอื่น ๆ

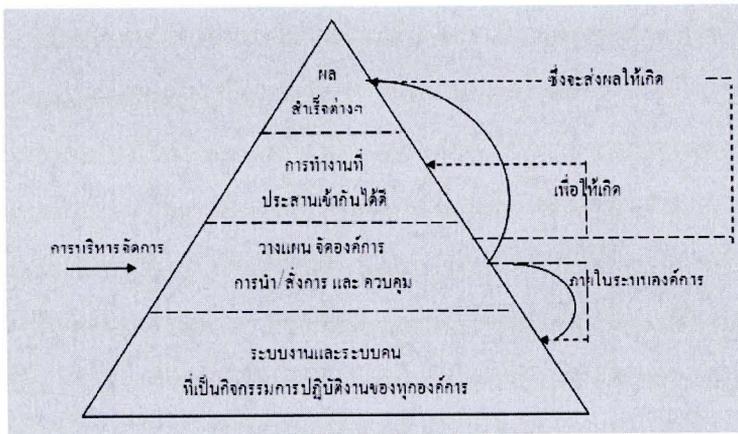
ดังนั้น การบริหารจัดการ จึงเกี่ยวข้องกับการ “บริหารงาน” และ “บริหารคน” อยู่ตลอดเวลา ผู้บริหารจึงต้องทำหน้าที่จัดการเรื่องระบบงานด้านต่าง ๆ และวิธีการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดระบบการผลิต การให้บริการ หรือการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทุกด้านเป็นไปด้วยดีพร้อม ๆ กันกับการที่ต้องจัดการเรื่องคน หรือบุคลากร ซึ่งจะเป็นผู้เข้าไปรับมอบหมายและปฏิบัติงานตามหน้าที่หรือตำแหน่งงานต่างๆ ที่กำหนดไว้ เพื่อให้ทุกคนทุ่มเทกำลังความสามารถ ทั้งกายและใจให้เกิดผลงานที่ดี และประสานกันกับการทำงานของบุคคลฝ่ายอื่น ๆ อย่างดีด้วย อาจสรุปได้ว่าผู้บริหาร ทำหน้าที่จัดให้งานของสองระบบนี้ คือระบบงานและระบบคนสามารถประสานทำงานร่วมกันไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการบริหารจัดการ (Management Process)

ธงชัย สันติวงษ์ (2541 : 30-32) กล่าวว่า การบริหารจัดการ เป็นการกำหนดทิศทางของหน่วยงาน กลุ่มงาน หรือการดำเนินงานในหน้าที่ต่าง ๆ ให้ใช้ทรัพยากรทั้งหลาย ที่มีอยู่ในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) ครอบคลุมถึงการใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาด เหมาะสมและคุ้มค่า (Cost-effective) ส่วนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) นั้น หมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จ ตามแผนที่กำหนดไว้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า บทบาทสำคัญของผู้บริหาร คือ การนำพาองค์กร ไปให้ถึงเป้าหมายและบรรลุผลสำเร็จได้โดยส่วนรวม เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหาร มีหน้าที่รวบรวมและจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กร อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน โดยใช้กระบวนการบริหารจัดการที่ดี

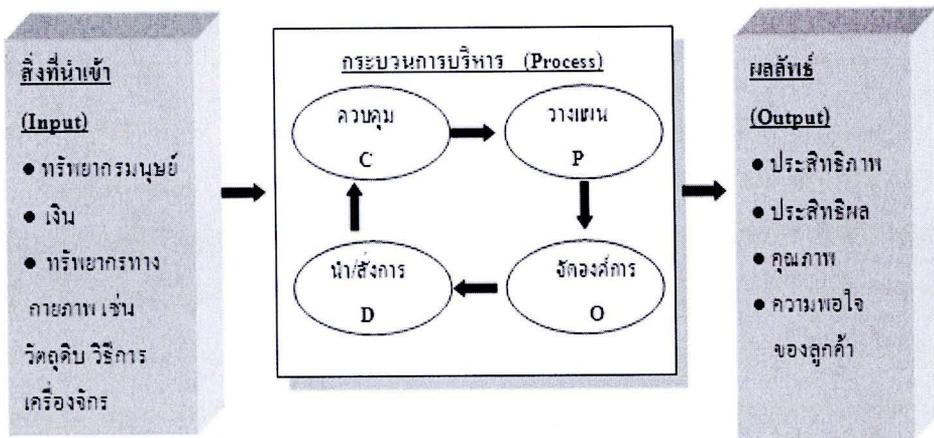
กระบวนการบริหารจัดการ เป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุด ในการประมวลผลึกคิดและกำกับให้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากร การจัดการประเภทต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จนบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการและการฝึกฝนให้มีทักษะสูงขึ้น จะช่วยให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ กิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการ ที่ทำให้เกิดกระบวนการบริหารจัดการ มีดังนี้

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดเป้าหมาย แผนงาน และตัดสินใจหาวิธีการที่ดีที่สุดที่ทำให้เป้าหมายนั้นบรรลุผลสำเร็จ
2. การจัดองค์กร (Organizing) หมายถึง กระบวนการในการจัดตั้งและจัดวางทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรที่ไม่ใช่บุคคล โดยวางแผนให้สามารถบรรลุผลสำเร็จขององค์กร
3. การนำและสั่งการ (Leading and Directing) หมายถึง กระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น ในการที่จะให้บุคคลอื่น มีพฤติกรรมในการทำงานที่ต้องการและทำให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร
4. การควบคุม (Controlling) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรให้เป็นไปตามมาตรฐาน และเป้าหมายที่องค์กรคาดหวัง และกำหนดไว้

ภาพที่ 1 แสดงขอบเขตของกิจกรรมการบริหารจัดการ

ที่มา : ชงชัย สันติวงษ์ (2541 : 31)

ภาพที่ 2 ระบบการบริหารโดยรวมและความสัมพันธ์ของกระบวนการบริหารจัดการทั้ง 4 ด้าน

ที่มา : ชงชัย สันติวงษ์ (2541 : 32)

จากภาพที่ 1 และ 2 ชงชัย สันติวงษ์ (2541) อธิบายว่า ผู้บริหาร ทำหน้าที่บริหารจัดการงานและคน ซึ่งจัดเป็น “สิ่งนำเข้าไป” (Input) โดยผ่าน “กระบวนการ” (Process) ในกิจกรรมการวางแผน การจัดองค์การ การนำ/สั่งการและการควบคุม ให้สามารถประสานทำงานร่วมกันไปเพื่อให้ได้ “ผลลัพธ์” (Output) ซึ่งก็คือ การบรรลุถึงเป้าหมายผลสำเร็จต่างๆ ทั้งทางด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุณภาพและความพึงพอใจของลูกค้า เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป กระบวนการบริหารจัดการที่ประกอบด้วยหน้าที่หลัก 4 ประการนี้เป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารพึงต้องปฏิบัติ โดยที่กระบวนการบริหารจัดการ 4 ด้านนี้

จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดเวลา ซึ่งผู้บริหารจะเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทั้ง 4 ประการนี้

การบริหารจัดการวัดห้วยเกี้ยวก็เช่นกัน หากต้องการความสำเร็จของกิจการงานต่าง ๆ ของวัด ก็ย่อมต้องอาศัยการบริหารจัดการของผู้บริหาร ซึ่งก็คือ พระครูสุทธรรमानุสิฐ เจ้าอาวาส ที่จะต้องมีการวางแผน จัดองค์การ นำและสั่งการ และควบคุมการปฏิบัติงานภายในวัด ให้ประสานทำงานร่วมกันไป เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ของวัดประสบผลสำเร็จ เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ชุมชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาต่อวัดและพระพุทธศาสนาสืบไป และด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษา จึงตัดสินใจเลือกเอากระบวนการบริหารจัดการดังกล่าวของ ชงชัย สันติวงษ์ เป็นขอบเขตของ เนื้อหาหลักที่จะใช้ในการศึกษาการบริหารจัดการของท่านเจ้าอาวาสในครั้งนี้

โครงการวัดพัฒนาต้นแบบ

โครงการ “วัดพัฒนาต้นแบบ” เป็นโครงการที่รัฐบาลจัดขึ้นเพื่อนำพุทธศาสนามาเป็น ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ซึ่งกลุ่มยุทธศาสตร์และแผนการประชาสัมพันธ์ สำนักโฆษก (2551) ได้สรุปสาระสำคัญของโครงการไว้ดังนี้

เนื่องด้วยรัฐบาล ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความมั่นคงของสถาบันศาสนา จึงมี นโยบายที่จะพัฒนาวัดไปสู่ความยั่งยืนในทุกๆ ด้าน และได้มอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบงานคณะสงฆ์ ส่งเสริมทำนุบำรุง อุปถัมภ์ คุ้มครองและ พัฒนากิจการพระพุทธศาสนา จัด โครงการ “วัดพัฒนาต้นแบบ” ขึ้น เพื่อเป็นการฟื้นฟูบทบาทของ วัดให้กลับมา เป็นศูนย์กลางชุมชนในทุกๆ ด้าน เป็นที่สงบจิตใจ เป็นที่พักผ่อนจิตใจ เป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาวัดด้วยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามาบริหารจัดการควบคู่กับ หลักพระธรรมวินัย มีการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาด้านแบบ ให้ได้มาตรฐาน และมีคุณภาพ ดังนั้น การจงใจให้เยาวชนและประชาชนหันกลับมาเข้าวัด จะต้องพัฒนาวัดให้ เจริญรุ่งเรือง เป็นที่พึ่งด้านจิตใจ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม จึงควรฟื้นฟูความสัมพันธ์ ระหว่างวัดกับชุมชน ส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาทางด้านจิตใจชาวบ้าน และอาจมีการจัดค่าย คุณธรรมสำหรับเยาวชน สิ่งเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้ แน่นแฟ้นแล้ว ยังเป็นการฟื้นฟูความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ให้กลับมาด้วย

โครงการ “วัดพัฒนาต้นแบบ” มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาบทบาทของวัด ให้กลับมา เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือ จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน คือ บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานราชการ รวมทั้งชุมชนที่จะต้องผนึก ในการพัฒนาและ ร่วมกันดำเนินกิจกรรมภายในวัด ทั้งในด้านการปรับปรุง บูรณปฏิสังขรณ์วัด การพัฒนาวัด

ให้ความคุ้มครอง การสร้างความมั่นคง เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าและประโยชน์ ขององค์กร พระพุทธศาสนา โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นแกนสำคัญ ในการหล่อหลอมคนในชุมชน โดยวาง รูปแบบในการพัฒนาวัดให้เกิดความสะอาด สงบ ร่มรื่น และเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน อันเป็นแนวทางให้โครงการ “วัดพัฒนาต้นแบบ” ประสบความสำเร็จและเป็นแนวทาง ในการพัฒนาวัดไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

โครงการ “วัดพัฒนาต้นแบบ” ดังกล่าว ได้มีการคัดเลือกวัดในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ให้เป็นวัดพัฒนาต้นแบบ จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

1. วัดทุ่งบ่อเป็น ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้คัดเลือกและเปิดตัว โครงการนำร่องแห่งแรก ในเขตภาคเหนือ คือ “วัดทุ่งบ่อเป็น” ต.ปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง เป็นวัดต้นแบบในการดำเนิน โครงการ เนื่องจากชุมชนมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพความพร้อม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านต่างๆ ด้วยการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ให้มีศักยภาพ มีความรู้คู่คุณธรรม มีสุขภาวะที่ดี เศรษฐกิจมีความมั่นคง ยึดแนวพระราชดำริปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการเผยแผ่ ได้จัดอบรมฝึกปฏิบัติธรรมให้กับเด็ก เยาวชน นักเรียน ข้าราชการและ ประชาชน

ด้านการศึกษา จัดให้มีการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนาให้กับเด็ก เยาวชน นักเรียน ข้าราชการ และประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรมเป็นวิทยากรให้กับ สถาบันการศึกษา โรงเรียน หน่วยงานองค์กร และประชาชน มอบทุนการศึกษาให้กับ โรงเรียน เป็นประจำทุกปี

ด้านการส่งเสริมอาชีพ จัดตั้งกลุ่มน้ำดื่มประชาติพิย์ จัดตั้งกลุ่มผลิตดอกไม้จันทน์และ พวงหรีด จัดตั้งกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรในชุมชน ส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ภูมิปัญญา ท้องถิ่น โครงการเพาะเห็ด

ด้านสุขภาพและการช่วยเหลือสังคม สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนได้รวมกลุ่ม ทำกิจกรรมร่วมกัน คือ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาต ศูนย์ป้องกันยาเสพติดและ แก้ปัญหา ยาเสพติด โครงการชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะยาเสพติด โครงการร้อยใจเป็นหนึ่งเดียว เพื่อชุมชนของเรา (TO BE NUMBER ONE) โครงการเพื่อนช่วยเพื่อนด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

กิจกรรมทั้งหมดนี้ เป็นกิจกรรมที่ทางวัดทุ่งบ่อเป็น จังหวัดลำปาง ได้ทำขึ้น โดยยึด หลักความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สร้างจิตสำนึก ร่วมกันในการดูแลชุมชนให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข (จุ ไรรัตน์ มีศิริ, 2553)

กิจกรรมของวัดทุ่งบ่อเป็นจึงเป็นต้นแบบของการทำกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพของวัดห้วยเกียง คือ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาต รวมถึงกิจกรรมด้านอื่น ๆ ด้วย และจากความสำเร็จของกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ของวัดห้วยเกียง ศูนย์อนามัยที่ 10 เชียงใหม่ กระทรวงสาธารณสุข ได้เล็งเห็นความสำคัญ จึงได้คัดเลือกวัดห้วยเกียงให้เป็นวัดนำร่องต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนของจังหวัดเชียงใหม่

2. วัดจันทรสამັคคิ ตำบลจันทรสამັคคิ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้คัดเลือก “วัดจันทรสამັคคิ” เป็นวัดนำร่องของโครงการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำวิถีชีวิตของคนอีสานในอดีต ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนา กลับมาสู่วิถีชีวิตดังเก่าก่อน เนื่องจากวัดจันทรสამັคคิได้จัดครูพระสอนศีลธรรมออกไปสอนและให้ความรู้แก่นักเรียน เยาวชน ในสถานศึกษาต่างๆ ของชุมชน และการจัดวิทยุชุมชน เผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถเข้าถึงได้ทุกบ้าน ทุกชุมชน ทุกเพศและทุกวัย สอดคล้องกับหลัก 4 ส คือ สีล (สะอาด) สามาธิ (สงบ) ปัญญา (สว่าง) วิมุตติ (สร้างความสุข) ชุมชนนำไปใช้และปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของตน มีความพร้อมในด้านศาสนสถาน ศาสนศึกษา ศาสนนุคคลและศาสนวัตถุ โดยมีพระเทพบัณฑิตเจ้าอาวาส วางรูปแบบการพัฒนาวัดให้เกิดความสวยงาม ร่มรื่น และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของวัด รวมทั้งทำนุบำรุงให้วัดมีความเข้มแข็งควบคู่กันไป อันเป็นแนวทางในการทำให้โครงการวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนประสบความสำเร็จ และเป็นหนทางในการพัฒนาวัดไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

3. วัดจันเสน ตำบลจันเสน อำเภอดาเกิลิ จังหวัดนครสวรรค์

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้คัดเลือก “วัดจันเสน” เป็นวัดนำร่องของโครงการในภาคกลาง เนื่องจาก “วัดจันเสนเป็นแบบอย่างที่มีการบูรณาการบ้าน วัด โรงเรียน เข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน มีลักษณะผสมผสานและมีสิ่งที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิพิธภัณฑวัดจันเสน เป็นพิพิธภัณฑที่แสดงถึงความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่ยังสามารถอนุรักษ์หรือรวบรวม สิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ จึงมีส่วนทำให้ชุมชนจันเสน เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งที่นักวิชาการ จะได้ศึกษาศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาที่ค่อนข้างเก่าแก่ และเชื่อว่าวัดจันเสน เป็นวัดพัฒนาต้นแบบ เป็นตัวอย่างและต้นแบบให้กับวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศต่อไป” (สมชาย สุรชาติ, 2550)

สุริรัตน์ พิทักษ์ (2550) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวัดจันเสนว่า สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2450 โดย หลวงพ่อเจียน ซึ่งสถานที่ตั้งของวัดจันเสนนั้น นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ซึ่งมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 และจาก

การสำรวจของนักโบราณคดี ได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย เช่น ลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา อารูชโบราณ และ โครงกระดูกมนุษย์ในสมัยนั้น เป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่หลวงพ่อเขียนสร้างวัด จันเสนแล้ว ในสมัยต่อ ๆ มา วัดก็ทรุดโทรมลงเรื่อย ๆ จนแทบจะเป็นวัดร้าง จนมาถึงสมัยที่พระครู นิสัยจริยคุณ มาเป็นเจ้าอาวาส ท่านจึงได้พัฒนาและก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นมาใหม่ โดยท่านมีดำริที่จะ สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ขึ้น เพื่อให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยภายในจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ แสดงเรื่องราว ของจันเสนในอดีตไปพร้อมๆ กัน ต่อมาท่านมรณภาพ พระครูนิวัตรธรรมจันทร์ เจ้าอาวาสวัดจันเสน รูปปัจจุบัน จึงได้เป็นกำลังสำคัญ ในการสานต่องานพิพิธภัณฑ์จันเสน จนเสร็จสมบูรณ์ เพื่อต้องการ ให้ผู้ที่สนใจ ได้มาศึกษาค้นคว้า และเข้าชม โบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดีและ ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งยังเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจ ปลูกจิตสำนึกบุคคลในท้องถิ่นและ ผู้เข้าชม ให้ช่วยกันรักษาหวงแหนสิ่งที่ตั้งงาม ที่บรรพบุรุษได้สร้างเอาไว้ด้วย

ด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และความตั้งใจที่จะพัฒนาวัดจันเสนให้ก้าวหน้า พระครู นิวัตรธรรมจันทร์ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน จึงมีแนวคิดในการพัฒนาและบริหารจัดการ วัดจันเสนให้เป็น รูปธรรม ด้วยการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ให้มีศักยภาพ มีความรู้คู่คุณธรรม มีสุขภาวะ ที่ดี เศรษฐกิจมีความมั่นคง โดยยึดแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยการดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น นำภูมิปัญญาที่มีตั้งแต่สมัย โบราณมาส่งเสริมอาชีพ เพื่อเป็นรายได้เสริม จัดตั้งชมรมเรารักษ์จันเสน เป็นแกนหลักในการ บริหารจัดการของชุมชน ด้านงานศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี จัดให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และมีพระสงฆ์ ชุมมัตถุเทศก์ สมาชิกกลุ่มต่างๆ ของวัดเป็นวิทยากร สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชน ได้รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น จนทำให้ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาต้นแบบ

กิจกรรมภายใต้โครงการวัดพัฒนาต้นแบบ

- 1) โครงการสมุนไพรวัดเพื่อประชาชน
- 2) โครงการหมู่บ้านพลังงานชนบท
- 3) หอประชุมธรรมมานุสรณ์
- 4) หอสมุดประชาชนสยามบรมราชกุมารี
- 5) ชมรมผู้สูงอายุ
- 6) โครงการอาสาชุนมัตถุเทศก์

กิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวของชุมชนวัดจันเสน ทำให้วัดจันเสน เป็นวัดตัวอย่างของ การเป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมใจของชุมชน และช่วยทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ต่อไป

โครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนและชุมชน

โครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชนและชุมชน เป็นโครงการที่มูลนิธิศึกษาธิการ ได้จัดทำขึ้น โดยได้รับการสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งโครงการนี้มีความสอดคล้องกับ โครงการวัดพัฒนาต้นแบบ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เนื่องจากวัดที่ได้รับการคัดเลือก ให้เข้าร่วมโครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชนและชุมชน จะมีการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบเดียวกัน กับวัดพัฒนาต้นแบบและมีวัดพัฒนาต้นแบบในแต่ละภูมิภาค เป็นต้นแบบในการดำเนินงาน โดย เพ็ญพรรณ จิตตะเสนีย์ (2553) ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนการสร้างการเรียนรู้และสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้กล่าวถึง โครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนและชุมชนว่า “เป็นโครงการที่อยู่ในแผนสร้างเสริมสุขภาวะในองค์กร เพื่อให้วัดเป็นองค์กรสร้างสุขภาวะและยังเป็นการเปิดพื้นที่ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็ก เยาวชนและครอบครัว ต่อเนื่องจากการที่นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศเรื่องพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งที่ผ่านมาสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เคยสนับสนุนโครงการที่สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนมาแล้ว จำนวน 100 กว่าวัด และสำหรับโครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนและชุมชนนี้ เป็นการดำเนินงานต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดเดียวกันอีก 600 วัด เพื่อให้มีการจัดกิจกรรมในวันอาทิตย์”

ธีรกร อมโร (2553) ได้กล่าวถึงหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชนและชุมชน ไว้ว่า “วัดมีบทบาทในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน มีข้อมูลจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระบุว่า เมื่อปี 2551 ประเทศไทยมีวัดอยู่ทั่วประเทศ จำนวน 35,271 วัด มีภิกษุ 256,163 รูป สามเณร 70,081 รูป พุทธศาสนิกชน 46,902,100 คน แต่ปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก พุทธศาสนิกชนห่างวัดมากขึ้น จะทำอย่างไรให้คนไทยเข้าวัดมากขึ้น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน โครงการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางในการเสริมสร้างสุขภาวะให้แก่เด็กเยาวชนและประชาชน ที่เข้าร่วมกิจกรรม เกิดการบูรณาการวิถีชีวิตในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพื่อให้วัดจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์ โดยมีโรงเรียนและชุมชนสนับสนุน”

โครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนและชุมชน มีเป้าหมายให้วัด 600 แห่ง จาก 15 จังหวัดทั่วประเทศคือ ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูนและพะเยา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม กาฬสินธุ์ ยโสธร ร้อยเอ็ดและศรีสะเกษ และภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา และสตูล ให้เป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทุกวันอาทิตย์ เพื่อดึงคนไทยใส่ใจหันกลับมาเข้าวัดมากขึ้น และเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ

เด็ก เยาวชน และคนในชุมชน ทั้งนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีหลักการในการคัดเลือก วัดที่เข้าร่วม โครงการ คือ เป็นวัดที่เป็นเครือข่ายที่ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เคยให้การสนับสนุน ในโครงการวัดสุขภาวะที่เข้าร่วมกับจังหวัด และชุมชนมาก่อน โดยเน้นให้วัดทำกิจกรรมต่อเนื่องจากปัญหาและความต้องการ เพื่อให้วัดและชุมชนได้ขับเคลื่อนกิจกรรมต่อเนื่องได้ด้วยตัวเอง โดยมีเป้าหมาย เพื่อดึงคนไทยให้ใส่ใจ และหันกลับมาเข้าวัดมากขึ้น “ยิ่งเมื่อเราเน้นไปที่เด็กและเยาวชน ก็จะช่วยดึงให้พ่อแม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในช่วงวันหยุด เพื่อจะสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้กับสังคม โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และเป็นต้นแบบที่ดีแก่คนในชุมชนต่อไป” (สุรินทร์ จิรวินิจฐ์, 2553) สำหรับกิจกรรมที่วัดจะดำเนินการนั้น ประกอบด้วยการทำบุญตักบาตร การรักษาศีล ปฏิบัติธรรม อบรม เทศนา การพัฒนาวัดตามโครงการ 5 ส (สะอาด สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย) จัดป้ายคติธรรม คำกลอนในต้นไม้ บอร์ด หอกระจายข่าวประชาสัมพันธ์เผยแพร่ธรรมะในวันหยุด จัดบอร์ดนิทรรศการผลงานกิจกรรมวัด ลด ละ เลิก อบายมุข เปิดห้องสมุด/พิพิธภัณฑสถานบ้านกิจกรรมตรวจสุขภาพ กายภาพบำบัด จัดการศึกษาวันอาทิตย์ เปิดการเรียนการสอนวิชาชีพ เช่น ตัดเสื้อผ้า ทำขนม ตัดผม จัดสวนสมุนไพร เพาะเห็ด ฯลฯ จัดกิจกรรมประกวดแข่งขันสวดมนต์ รำไทย ดนตรีไทย วาดเขียน งานศิลปะ ศูนย์ห้องประชุม กีฬา นันทนาการ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละวัด โดยมีระยะดำเนินการ โครงการเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2553 ถึงเดือนพฤษภาคม 2554 (รายละเอียดในภาคผนวก ข)

วัดห้วยเกียง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดหนึ่งใน 600 วัดทั่วประเทศ ที่เป็นเป้าหมายของโครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนและชุมชนดังกล่าว ซึ่งมูลนิธิศึกษาธิการและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ประเมินแล้วว่า วัดห้วยเกียงเป็นวัดที่เป็นเครือข่ายที่ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เคยให้การสนับสนุน ในโครงการวัดสุขภาวะที่เข้าร่วมกับจังหวัดและชุมชนมาก่อน และสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

โครงการ 40 วัด

โครงการ 40 วัด เป็นโครงการที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ จัดทำขึ้น โดยมีความสืบเนื่องจาก โครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชนและชุมชน “เข้าวัดทุกอาทิตย์ จิตแจ่มใส” ของมูลนิธิศึกษาธิการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจและเป็นศูนย์กลาง ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการ (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่, 2553) ดังนี้

สังคมในปัจจุบัน เป็นสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง ตามกระแสโลกาภิวัตน์ มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในประเทศและระหว่างประเทศ เป็นไปอย่างรวดเร็ว กลายเป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร ภายใต้ค่านิยมประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน การรักษาสิ่งแวดล้อม การค้าเสรีและการลงทุน และการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้ต้องเร่งการพัฒนาประเทศ เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงกับสิ่งที่ท้าทายรอบด้าน ขณะเดียวกัน ผลของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดผลกระทบที่เป็นปัญหาต่อสังคม โดยทำให้คนในสังคม ให้สำคัญกับวัตถุนิยมมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ปัญหาสังคมเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากจริยธรรมในสังคมเสื่อมลง และการเกิดขึ้นของลัทธิเอาอย่างสังคมต่างชาติ เช่น การเลียนแบบวัยรุ่นญี่ปุ่นหรือวัยรุ่นเกาหลี เป็นต้น จนลืมนับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของสังคมไทย ในอดีตสังคมไทย มีวัดเป็นแหล่งหล่อหลอมจริยธรรมและคุณธรรมของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ดีงาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ซึ่งแตกต่างจากสังคมไทยในปัจจุบัน ที่มีแนวโน้มจะเกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแนวโน้มการเกิดปัญหาทางสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยสถิติอาชญากรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปี 2550-2551 พบว่า ในปี 2550 มีจำนวนคดีเกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4,120 คดี และปี 2551 มีจำนวนคดีเกิดขึ้น จำนวน 7,425 คดี โดยในปี 2551 มีจำนวนคดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 80 ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึง ปัญหาการขาดจริยธรรมของคนเชียงใหม่ ที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกปี จากปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น จังหวัดเชียงใหม่ได้กำหนดนโยบาย ในการแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบัน ต้องใช้แนวทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมเป็นหลักในการแก้ไขปัญหา โดยจังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ด้านสังคม คือ “ส่งเสริมครอบครัวและชุมชนให้ยูคีมีสุข บนพื้นฐานศาสนา วัฒนธรรมและการบูรณาการเครือข่าย” ซึ่งมีเป้าประสงค์ให้สังคมน่าอยู่

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการที่สนับสนุนการขับเคลื่อนประเด็นยุทธศาสตร์ด้านสังคม ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหาทางสังคม ผ่านการดำเนินโครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชนและชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ร่วมกับมูลนิธิศึกษาธิการ โดยหวังจะให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจและเป็นศูนย์กลาง ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งนี้ แนวทางการดำเนินงาน ที่มุ่งเน้นให้วัดจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้นในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดราชการของประชาชนทั่วไป เป็นการเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชน ได้ใช้วันหยุดนี้เข้าวัดและได้รับประโยชน์จากวัดอย่างทั่วถึง เพื่อปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทย อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทางสังคม ที่ได้ผลและเกิดความยั่งยืนต่อไป ซึ่งโครงการ 40 วัด มีวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

1. เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการพัฒนาสุขภาพทางจิตใจและเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน
  2. เพื่อให้วัดในเป้าหมายจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ พัฒนาให้เด็ก เยาวชน และประชาชนมีสุขภาพที่ดี
  3. เพื่อให้วัดในเป้าหมายพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในบริเวณวัดมากขึ้น
- โครงการ 40 วัดนี้ สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ คาดว่าจะมีเด็ก เยาวชนและชุมชน ในจังหวัดเชียงใหม่ เข้าร่วมโครงการประมาณ 60,000 คน และวัดห้วยเกียง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ก็เป็นวัดหนึ่งในเป้าหมายของโครงการ 40 วัด ดังกล่าว ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ ประเมินแล้วว่า วัดห้วยเกียงเป็นวัดที่สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้ด้วยดีและมีคุณภาพ (รายละเอียดในภาคผนวก ค)

โครงการวัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน

โครงการ “วัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน” ศิริพร กัญชนะ (2552) กล่าวว่า เป็นโครงการที่มีแนวคิดจาก หลักการพัฒนาคุณภาพคน เพื่อสร้างสุขภาพที่ดี อยู่ในสังคมที่ดี คือ สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ระบบสุขภาพไทยมุ่งสู่ระบบพอเพียง เพื่อสร้างสุขภาพที่ดี สังคมดี โดยมุ่งเน้นสังคมเป็นสังคมเรียนรู้ อุดมด้วยภูมิปัญญาสุขภาพ มีวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพเพื่อเตรียมสังคมไปรองรับสังคมผู้สูงอายุในอนาคต ทั้งนี้ โดยมีวัดและพระสงฆ์คือต้นทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะบริการแก่ประชาชน เพื่อเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและเพื่อให้วัด เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ร่วมกับการดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและประชาชนแบบองค์รวม โดยมีวัดเป็นต้นแบบศูนย์กลางในการเรียนรู้ในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนและระดมศักยภาพของภาคีเครือข่าย วัดส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและประชาชน ซึ่งถือว่าพระสงฆ์ เป็นกลไกแกนนำที่สำคัญ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ ผู้สูงอายุและประชาชนในท้องถิ่น ที่ปัจจุบันมีจำนวนผู้สูงอายุกว่า 700,000 คน ทั้งนี้ ในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัดห้วยเกียง เป็นวัดต้นแบบนำร่อง ให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน และจะดำเนินการขยายให้ทั่วทั้ง 24 อำเภอ และทั่วประเทศในอนาคต เพื่อสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ

วัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนอื่น ๆ

ศูนย์อนามัยที่ 10 เชียงใหม่ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ได้คัดเลือกวัดในแต่ละจังหวัด ให้เป็นวัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนดังนี้

1. วัดเซตวัน (พระนอน) ตั้งอยู่ที่ ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย มีพระครูสังฆรักษ์ สมศาสตร์ โฆสิตธมฺโม เป็นเจ้าอาวาส โดยกระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เชียงราย ได้พิจารณาเห็นชอบร่วมกันคัดเลือก ให้วัดเซตวัน (พระนอน) เป็นวัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชนแห่งแรกของจังหวัดเชียงราย ที่ได้รับการคัดเลือก เข้ารับประกาศนียบัตรและลงนามบันทึกข้อตกลงร่วมกันหรือ Memorandum of Understanding (MOU) ระหว่างเจ้าอาวาส และกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ณ วัดห้วยเกียง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2552 เนื่องจากวัดเซตวัน (พระนอน) ทำกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติงานสนับสนุนทุกภาคส่วน ช่วยสงเคราะห์ผู้สูงอายุ และมีกิจกรรมเพื่อสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันและกันของชุมชน วัด โรงเรียน ราชการ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางดำเนินการ กิจกรรมที่วัดเซตวัน ได้ดำเนินการ ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ การออกกำลังกาย การตรวจสุขภาพกายสุขภาพใจ การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมชมรมต่างๆ ฯลฯ

2. วัดกลางทุ่ง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน มีพระอธิการเสรี ธีรปญฺโญ เป็นเจ้าอาวาส ได้รับการคัดเลือกจากศูนย์อนามัยที่ 10 เชียงใหม่และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้เข้าร่วมทำพันธะสัญญา วัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2552 ณ วัดห้วยเกียง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ โดยมี ฯพณฯ อำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี เป็นประธาน

ประวัติความเป็นมาและสภาพแวดล้อมทั่วไปของวัดห้วยเกียง

พระครูสุธรรมานุสติฐ วัฒนเมธี (2553) กล่าวว่า วัดห้วยเกียงเป็นวัดราษฎร์ ชั้นโท ตั้งอยู่เลขที่ 255 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบัน มีพระครูสุธรรมานุสติฐ เป็นเจ้าอาวาสและมีพระภิกษุจำพรรษา จำนวน 8 รูป สามเณรจำนวน 8 รูป วัดห้วยเกียง ตั้งอยู่ในหมู่บ้านห้วยเกียง ซึ่งมีประชากรประมาณ 1,216 คน 350 หลังคาเรือน อยู่ใน เขตการปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองแม่โจ้ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร การเดินทาง ใช้เส้นทางสายเชียงใหม่-พร้าว ที่ตั้งของวัดอยู่ห่างจากถนนสายเชียงใหม่-พร้าว เป็นระยะทาง 500 เมตร วัดห้วยเกียง ตั้งอยู่บนที่ราบ มีเนื้อที่ประมาณ 6 ไร่ 2 งาน 70 ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ 30265 มีอาณาเขต ทางทิศตะวันออกติดกับทุ่งนา ทิศตะวันตกติดกับที่ดินชาวบ้าน ทิศเหนือติดกับถนนสาธารณะของหมู่บ้าน ทิศใต้ติดกับที่ดินของชาวบ้าน

วัดห้วยเกี๋ยงมีเจ้าอาวาสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. พระอินแก้ว	พ.ศ.2415-2438
2. พระอธิการพรหมา	พ.ศ.2438-2460
3. ครูบาโปธา	พ.ศ.2460-2482
4. เจ้าอธิการจันทร์ จันท (ครูบาเต่า)	พ.ศ.2482-2524
5. พระบุญฤทธิ์	พ.ศ.2524-2529
6. พระครูสุทธรรมานุสิฐ	พ.ศ.2529-ปัจจุบัน

วัดห้วยเกี๋ยง เป็นวัดที่สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับการยกฐานะเป็นวัดเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2415 ได้รับชื่ออย่างเป็นทางการว่า “วัดโพธาราม” แต่คนในท้องถิ่นจะเรียก “วัดห้วยเกี๋ยง” ที่เรียกกันว่าวัดห้วยเกี๋ยง เพราะมีลำน้ำไหลผ่านหมู่บ้านและมีต้นไม้ออกดอกเป็นสีขาวขึ้นอยู่ตามสองฝั่งของลำน้ำ ชาวบ้านเรียกว่า “ดอกเกี๋ยง” (ดอกลำเจียก) จึงตั้งชื่อวัดและหมู่บ้านตามลำน้ำคือ “ห้วย” กับคำว่า “ดอกเกี๋ยง” รวมกันเรียกว่า “ห้วยเกี๋ยง” ตลอดมา

บริเวณวัดห้วยเกี๋ยง ประกอบด้วยพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ตลอดจนเป็นสถานที่ก่อสร้างสำหรับใช้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด บริเวณที่ตั้งของวัดประกอบด้วยศาสนสถานต่าง ๆ ที่จัดเรียงเป็นระเบียบ มีความสวยงามตามหลัก “4 ส” ของวัดพัฒนาต้นแบบ คือ สะอาด สงบ สว่างและสร้างความสุข สำหรับในบริเวณเขตชั้นชัสนีมา ประกอบด้วยพระบรมธาตุ “ศรีมหาโพธิ” พระวิหารและอุโบสถที่สวยงามตามศิลปะแบบล้านนา โรงครัวและ กุฏิที่พักของพระภิกษุ สามเณร นอกจากนี้ ยังมีเรือนไม้หมอนวดแผนโบราณ ซึ่งให้บริการนวดแผนโบราณ สำหรับส่งเสริมสุขภาพ อาคารฟื้นฟูผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาต สำหรับดำเนินกิจกรรมการดูแลและฟื้นฟูผู้ป่วยอัมพฤกษ์อัมพาต อาคาร “เชิรประสิทธิ์” เป็นอาคารนอนสำหรับผู้ป่วยอัมพฤกษ์อัมพาต และครอบครัวของผู้ป่วยที่บ้านอยู่ไกล ไม่สามารถเดินทางไป-กลับได้ ซึ่งอาคารดังกล่าวได้รับบริจาคงบประมาณในการสร้างจาก นายแพทย์ประชา เชิรประสิทธิ์ โดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณจากภาครัฐ อาคารสาธารณประโยชน์สำหรับให้ชุมชนประกอบกิจกรรมต่างๆ อาคารชมรมผู้สูงอายุ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเกี๋ยง และพิพิธภัณฑสถานบ้าน นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัด ได้จัดให้มีการปลูกต้นไม้ยืนต้นหลากหลายพันธุ์ไว้อย่างเป็นระเบียบ ซึ่งเป็นแนวคิดของเจ้าอาวาสวัดห้วยเกี๋ยง “พระครูสุทธรรมานุสิฐ” ที่จะให้เป็นสวนสาธารณะที่ร่มรื่น สงบร่มเย็น สำหรับประชาชนที่เดินเข้ามาในวัดได้นั่งพักผ่อนหรือทำกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ผู้ศึกษาได้พบข้อมูลดังต่อไปนี้

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม (2553 : 360-361) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วัด ศูนย์การเรียนรู้ เพื่อจัดการความขัดแย้งทางสังคม พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ของวัดในภาคตะวันออกเฉียงใต้ มีพัฒนาการเก่าแก่กว่า 200 ปี การเกิดขึ้นของศูนย์การเรียนรู้ มีสาเหตุเกิดจากวัด มีความต้องการให้คนในชุมชนได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต วัด จึงจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมการถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ อันสนองความต้องการของสังคมและเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการพัฒนาสังคม ปัญหาของศูนย์การเรียนรู้ของวัดด้านเศรษฐกิจคือขาดงบประมาณ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ ทำให้ไม่มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน ส่วนปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม เกิดจากการไม่อาจคัดกรองบุคลากรที่เข้ามาพึ่งวัด โดยการปฏิเสธผู้ที่ไม่มีคุณภาพหรือเป็นภาระจากสังคมได้ และไม่มีพระราชบัญญัติเฉพาะศูนย์การเรียนรู้ของวัด

ความต้องการศูนย์การเรียนรู้ของวัดเพื่อบริการชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ พบว่ามีความต้องการด้านการบริหารจัดการด้านวิชาการและด้านเครือข่าย โดยต้องการการสนับสนุนเชิงนโยบาย ต้องการพัฒนาคณะ ต้องการกฎหมายรองรับ เพื่อจะได้จัดสรรงบประมาณดำเนินการบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาวิชาการ ต้องการให้มีการพัฒนาครูผู้สอน พัฒนาสื่อและหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน ต้องการสารสนเทศที่ทันสมัยและการประเมินผลที่วัดความก้าวหน้าของการเรียนรู้ตามสภาพจริง ด้านเครือข่าย ต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและให้องค์กรภาคเอกชนมีส่วนร่วมวางแผนจัดการและประเมินผล

การพัฒนารูปแบบ พบว่า ควรมีลักษณะสำคัญ 6 ด้าน คือ (1) สนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยมีบริการที่สนองตอบการเรียนรู้และการพัฒนาประชาชนในชุมชน (2) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ปัญหาชุมชน (3) มีการให้บริการที่ส่งเสริม และพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ชุมชนในวัด (4) เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน (5) มีความร่มรณย์และมีชีวิตชีวา มีกิจกรรมบันเทิงที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม และได้เรียนรู้จากสาระบันเทิง (6) เป็นเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้เสมือนจริง

วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในด้านศาสนธรรมและความรู้นอกระบบอื่น ตามความต้องการของชุมชน และท้องถิ่น รูปแบบการศึกษาในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในวิชาการ

พระพุทธศาสนา แล้วนำวิชาการนี้ไปเป็นแกนกลางของวิชาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาจิตใจและสร้าง
คุณภาพในการดำรงชีวิตของประชาชน

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในรูปแบบต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้
ผู้ศึกษาได้เห็นถึงความเป็นมาและความสำคัญของโครงการวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน
ซึ่งวัดต้นแบบแต่ละแห่ง ก็จะมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อเยาวชนและชุมชน
แตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนนั้นๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษา และเป็นบทเรียนสำหรับ
เจ้าอาวาส ผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจนจรรยาวัศโดยทั่วไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหาร
จัดการวัดต้นแบบศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน โดยผู้ศึกษา จะศึกษาเจาะลึกลงไปกรณีของ
วัดห้วยเกียง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่